

Anna Jeziorkowska-Polakowska
Pracownia Literatury Polsko-Żydowskiej KUL

SYJONIZM JAKO ŹRÓDŁO ŻYDOWSKICH ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH W II RZECZPOSPOLITEJ

Jakub Zineman we wprowadzeniu do *Historii syjonizmu*, pracy powstałej w latach trzydziestych XX wieku, tak objaśnił powstanie ruchu syjonistycznego:

W przeciągu tych dziewiętnastu wieków, ciężkich i krwawych w historii naszej, żył naród żydowski ideałem powrotu do Sjonu. Różne formy przyjmował ideał syjonistyczny w ciągu wieków. Raz były to formy silniejsze, to znów słabsze, raz fantastyczne, innym razem znów realne. Zmieniało się to stosownie do politycznych i społecznych warunków bytowania narodu żydowskiego w Palestynie i diaspory¹.

Autor miał osobistą możliwość przypatrywania się wszystkim ideologicznym zmianom, a co za tym idzie szczególnie predyspozycje do zrozumienia ich specyfiki i charakteru. Zwracał na przykład uwagę na fakt, że „na wypadki reaguje najszybciej i najradykałniej młodzież”², ona też wykazuje „niesłychaną odwagę i ofiarność”³, znaczenie ruchów młodzieżowych było według niego nie do przecenienia. Bardzo szczegółowo opisał rozwój syjonizmu, od jego początków, przez działalność Teodora Herzla i ustalenia kolejnych kongresów syjonistycznych. Wskazał też zmiany, jakie zaszły w ruchu syjonistycznym po śmierci Herzla. Nazywając ten czas epoką poherzłowską przyznał, że „stało się jasne dla obozu syjonistycznego, iż masowa emigracja i kolonizacja palestyńska według ujęcia *Państwa Żydow-*

¹ J. Zineman, *Historia syjonizmu*, I wyd.: Warszawa 1935–1936 (t. 1-5); wyd. powojenne: Warszawa 1946 (rozszerzone), Kopenhaga 1979/1980, s. 14. [pisownia oryginalna].

² Tamże, s. 44.

³ Tamże, s. 45.

skiego⁴ należą chwilowo do rzeczy nierealnych”⁵. Sytuacja w diasporze w przededniu I wojny światowej to nie tylko dynamiczny rozwój literatury syjonistycznej i judaistycznej w językach krajowych, ale także ogromne ożywienie życia społeczno-kulturalnego, „wszędzie dominuje polityczny i duchowy wpływ sjonizmu”⁶.

Natalia Aleksiu pisząc o ruchu syjonistycznym w Polsce także wskazuje na ogromną rolę młodego pokolenia żydowskiej inteligencji. „W obliczu procesów emancypacji, modernizacji i urbanizacji oraz rodzącego się nowego typu antysemityzmu miało ono do wyboru trzy strategie – asymilacji, powrotu do tradycyjnego modelu życia lub też stworzenia nowej wizji społeczności żydowskiej”⁷. Wybór drogi trzeciej, nazwanej przez G. Shimonię reformizmem⁸, oblił do poszukiwania syntezy tradycji i nowoczesności. W pierwszym okresie kształtowania się tego ruchu moralnego wsparcia udzieliła grupa rabinów, wstępując do kół Chibat Cijon (Miłość Syjonu) i opowiadając się za powrotem Żydów do Palestyny. Już na samym początku ideologia syjonistyczna ulegała zróżnicowaniu i podziałom. Do najważniejszych odłamów można zaliczyć syjonizm kulturalny i polityczny. Według pierwszego Palestyna miała być centrum duchowym (nie miejscem osiedlenia), drugi zakładał utworzenie państwa żydowskiego w Palestynie. Oprócz tego zasadniczego, dwutorowego podziału funkcjonowały jeszcze inne nurty syjonizmu, na przykład socjalistyczny, religijny, syntetyczny, rewizjonistyczny.

Powstające syjonistyczne partie i organizacje, także młodzieżowe, stały się instytucjami o bardzo zróżnicowanym charakterze – politycznym, kulturalnym, oświatowym, czy sportowym. Najważniejszą federacją syjonistyczną w okresie międzywojennym była Organizacja Syjonistyczna w Polsce (hebr. Histadrut Hacijonit be-Polania), związana ze Światową Organiza-

⁴ 14.02.1896 r. w Wiedniu został opublikowany artykuł Teodora Herzla *Państwo żydowskie* (niem. *Der Judenstaat*). Autor pisał: „Kwestia żydowska istnieje wszędzie tam, gdzie Żydzi żyją w znacznej ilości. Gdziekolwiek nie istnieje, zostanie przyniesiona wraz z żydowskimi imigrantami. My naturalnie ciągniemy do takich miejsc, gdzie nie jesteśmy prześladowani, a nasz wygląd nie pobudza do prześladowań. Jest to przypadek, i nieuchronnie tak będzie wszędzie, nawet w wysoko cywilizowanych krajach – zobacz na przykład Francję – tak długo, jak kwestia żydowska nie zostanie rozwiązana na szczeblu politycznym. Nieszczęśni Żydzi niosą teraz ziarno antysemityzmu do Anglii; oni sprowadzili je już także do Ameryki (...) Dajcie nam tylko suwerenną władzę nad skrawkiem ziemi wystarczającym dla słuszných potrzeb naszego ludu, a z resztą poradzimy sobie sami”, w: T. Herzl, *Der Judenstaat*, Leipzig, Vienna 1896, zob. więcej: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Jewish_State_%281896_translation%29.

⁵ J. Zineman, dz. cyt., s. 201.

⁶ Tamże, s. 237.

⁷ N. Aleksiu, *Dokąd dalej? Ruch syjonistyczny w Polsce (1944–1950)*, Warszawa 2002, s. 19.

⁸ Zob. więcej: G. Shimoni, *The Zionist Ideology*, Hanover 1995.

cją Syjonistyczną. Niemarksistowska lewicowa Syjonistyczna Partia Pracy „Związek” (hebr. Hitachdut) łączyła w swoim programie hasła narodowe z socjalistycznymi. Partia Poalej Syjon Prawica (jid. Jidisze Socjalistisze Arbeter Partaj Poalej Syjon), także niemarksistowska, była ugrupowaniem socjalistycznym. Jej lewy odłam, Poalej Syjon Lewica (jid. Jidisze Socjalistisze-Demokratysze Arbeter Partaj Poalej Syjon) reprezentowała program bardziej radykalny. Z frakcji stanowiącej część światowej Organizacji Syjonistycznej i Organizacji Syjonistycznej w Polsce wyłoniła się partia religijnych syjonistów Mizrachi (od hebr. terminu *merkaz ruchani* oznaczającego centrum duchowe) lokując się w centrum żydowskiej mapy politycznej. Rewizjoniści, znajdujący się na prawo od obozu ogólnosyjonistycznego, na początku byli frakcją Organizacji Syjonistycznej, a od połowy lat trzydziestych – partią niezależną. Aleksium to zróżnicowanie na scenie politycznej przedstawiła następująco:

Organizacje polityczne różnych odcieni odgrywały ważną rolę w życiu młodzieży żydowskiej, co było charakterystycznym przejawem ogólnego kryzysu, w jakim znalazła się społeczność Żydów polskich w latach międzywojennych i który szczególnie dotknął młode pokolenie. Syjonistyczny ruch młodzieżowy, podobnie jak „dorosłe” partie syjonistyczne, był podzielony pod względem ideologicznym i według tradycji dawnych dzielnic rozbiorowych. Większość członków młodzieżowych organizacji syjonistycznych pochodziła z religijnych rodzin i otrzymała tradycyjne żydowskie wykształcenie, ale do ruchu (szczególnie Haszomer Hacair) przystępowała również młodzież z domów, które uległy już pewnej akulturacji⁹.

Znaczące wpływy miały lewicowe grupy syjonistyczne, szczególnie Pionier (hebr. He-Chaluc), tam bowiem skupiała się i większość lewicowych organizacji syjonistycznych, i młodzież bezpartyjna. Początków żydowskich organizacji pionierskich szukać należy w Rosji około roku 1916. Na konferencji w Moskwie w 1919 roku ustalono, że organizacja He-Chaluc będzie skupiać młodzież żydowską, która deklaruje wyjazd do Palestyny. Podobne zjazdy odbyły się w tym samym czasie w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Nadrzednym celem organizacji miała być zmiana struktury zawodowej Żydów, ich produktywizacja oraz przygotowanie młodzieży do alii¹⁰, zarówno pod względem ideowym, jak i zawodowym. Ważne było odrodzenie kultury

⁹ N. Aleksium, dz. cyt., s. 30.

¹⁰ Alija (z hebr. wznoszenie się) – masowe wyjazdy Żydów do Palestyny na pobyt stały, związane z powstaniem w XIX w. syjonizmu; do 1939 miało miejsce 5 alij: 1882–1903, 1904–1914, 1919–1923, 1924–1928 i 1929–1939. Na szerszą skalę rozpoczęły się w poł. lat 20. XX w. i miały charakter ekonomiczny, po II wojnie światowej (1944–56) charakter społeczno-polityczny oraz po 1968 polityczny. Zob. więcej: <http://www.sztetl.org.pl/pl/term/337,alija/>.

hebrajskiej, wzywano zatem do realizacji celów narodowych zgodnie z koncepcją *hagszama* (z hebr. spełnienie, realizacja). Większość członków He-Chalucu sceptycznie odnosiła się do bieżącej polityki żydowskiej w Polsce, najmocniej protestowała Ha-Szomer ha-Cair, a inne organizacje wyrażały zgodę z zastrzeżeniem, żeby ta działalność nie wpłynęła negatywnie na przygotowania do życia w Palestynie. Israel Oppenheim wyjaśnił ten problem w sposób następujący:

Można powiedzieć, że wyjątkowy charakter organizacji Hechaluc w Polsce wynikał z powojennego rozwoju sytuacji w szeregach młodzieży syjonistycznej w Polsce. Wojna i ekscesy [antyżydowskie], które miały po jej zakończeniu, zachwiały [...] podstawami wiary w przyszłość życia narodowego w diasporze [...]. W tym tkwiło jądro antagonizmu między Hechalucem a Organizacją Syjonistyczną z jej partiami politycznymi¹¹.

Kolejne zjazdy He-Chalucu potwierdziły niezależność i ponadpartyjność organizacji, której główny cel stanowiła realizacja tzw. programu palestyńskiego. Podjęto zatem współpracę z innymi ugrupowaniami, a w 1929 roku zdecydowano o wstąpieniu do He-Chalucu członków Gordonii i Ha-Szomer ha-Cair z zachowaniem ich wewnętrznej autonomii. W związku ze wzrostem liczby członków utworzono He-Chaluc Ha-Cair (z hebr. Młody Pionier), przeznaczoną dla młodzieży, która nie ukończyła jeszcze osiemnastu lat. Najbardziej ożywiony okres rozwoju ruchu pionierskiego przypada na lata 1929–1939. He-Chaluc skupiała wówczas dziesiątki tysięcy młodych Żydów, dla których najważniejszym życiowym celem była emigracja do Palestyny. Najlicniejszą grupę reprezentowała młodzież związana z syjonistyczną organizacją Frajhajt (jid., Wolność). Radykalizacja programu społecznego He-Chalucu ułatwiała współpracę z Ha-Szomer ha-Cair i Gordonią, ale jednocześnie hamowała z organizacjami o charakterze ogólnosyjonistycznym i religijnym. Ha-Szomer ha-Cair (hebr., Młody Strażnik) przyłączył się do He-Chalucu w 1928 roku, uzyskując status autonomii¹². Ha-Szomer ha-Cair był jedną z najbardziej wpływowych organizacji syjonistycznych w Polsce, jego ideologia wykrystalizowała się wśród młodzieży syjonistycznej w Galicji jeszcze przed I wojną światową. Dwa lata później do He-Chalucu przystąpiła Gordonia, także na zasadzie autonomii. Z He-Chalucem i He-Chaluc ha-Cair współpracowała Poalej Syjon Lewica – Borochow Jugent (jid., Młodzież Borochowa).

¹¹ I. Oppenheim, *The Struggle of Jewish Youth for Productivization: The Zionist Youth Movement in Poland, East European Monographs*, New York 1989, s. 15, cyt. za: N. Aleksion, dz. cyt., s. 31.

¹² Przyłączenie do He-Chalucu w Palestynie odbyło się w 1925 roku.

Dla religijnej organizacji Tora we-Awoda (hebr., Tora i Praca), która powstała w 1921 roku z grup pionierskich Mizrachi-Ceirej Mizrachi (hebr., Młodzież Mizrachi), He-Chaluc był zbyt lewicowy. Niemniej jednak oni także przygotowywali się do wyjazdu i pracy w Palestynie. Młodzieżowa organizacja syjonistów-rewizjonistów Betar (skrót od Brit Trumpeldor, związek Trumpeldora), która powstała w 1923 roku, także pozostawała poza zasięgiem He-Chaluc. Ruch ogólnosyjonistyczny najpóźniej ze wszystkich ugrupowań zaczął tworzyć organizacje młodzieżowe i własne hachszary¹³. Odrzucał marksizm i teorię walki klas, propagował natomiast współpracę wszystkich warstw społeczeństwa żydowskiego. Zgodny z pionierskimi zasadami był według nich „każdy rodzaj pracy Żydów, którzy osiedlali się w Palestynie, również tych, którzy na rzecz ruchu pracowali w diasporze”¹⁴. Ruch ogólnosyjonistyczny działał w ramach He-Chaluc ha-Klal Cijoni (hebr., Pionier Ogólnosyjonistyczny), do którego należeli Ha-Noar ha-Cijoni (hebr., Młodzież Syjonistyczna) oraz Akiwa.

Konferencja większości organizacji syjonistycznych¹⁵, jaka odbyła się w Warszawie w 1937 roku, zjednoczyła ruch chalucowy w ramach Brit Ha-irgunim ha-Chalucim (hebr., Związek Organizacji Pionierskich). Działalność syjonistów obejmowała różne obszary życia, także kulturę (jak: Towarzystwo Literacko-Muzyczne Hazomir), oświatę (np. system szkół Tarbut z wykładowym językiem hebrajskim), sport (bardzo popularna organizacja: Makabi czy Strzechy Robotnicze), samopomoc studencką (Auxilium Academicum Judaicum) itp. Próby zjednoczenia odłamów i frakcji ruchu syjonistycznego podejmowano przez całe dwudziestolecie międzywojenne, niestety z bardzo słabym skutkiem. Dwutomowa publikacja *Żydzi w Polsce Odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna* (1932) tak scharakteryzowała sytuację w ruchu syjonistycznym:

Tendencje rozwojowe ruchu syjonistycznego w Polsce idą w kierunku wytworzenia w przyszłości dwóch głównych odłamów społeczno-politycznych: prawicowego i lewicowego. Centrum syjonistyczne stale kurczy się liczebnie i traci na znaczeniu politycznym. Jedynie w Małopolsce zaznacza się powolniejszy

¹³ Hachszara (hebr., l.mn. *hachszarot*; jid. *hachszore*, l.mn. *hachszores*) – nazwa ośrodka dla przyszyłych osadników, którzy mieli zamiar emigrować do Palestyny. Najczęściej były to gospodarstwa rolne, tworzone przez organizacje młodzieżowe. Większość z nich powstała w latach 20. i 30. XX w., przeważnie w Polsce, na Litwie i w Niemczech. Głównym instrumentem wychowawczym była praca na własnej ziemi. Istniały także ośrodki prowadzące warsztaty i przygotowujące rzemieślników. Poza tym realizowały one programy edukacyjno-kulturalne, przede wszystkim – poznawania języka i nowoczesnej kultury hebrajskiej. Zob. więcej: <http://www.jhi.pl/psj/hachszara>.

¹⁴ N. Aleksium, dz. cyt., s. 35.

¹⁵ W konferencji wzięły udział: Ha-Noar ha-Cijoni, Akiba, Frajhait, Gordonia, Ha-Szomer ha-Cair, Ha-Szomer ha-Dati, He-Chaluc Ha-Klal Cijoni.

i słabszy spadek na rzecz prawicy, lewica syjonistyczna zaś w silnym stopniu zagarnia pod swe wpływy młodzież również na tamtejszym terenie¹⁶.

Syjonizm wpłynął znacząco na życie społeczności żydowskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego, przede wszystkim ze względu na swoje zróżnicowanie i w konsekwencji szerokie oddziaływanie na odbiorców. Aleksium uznała, że lata 1932–1935 to okres największego rozkwitu ruchu syjonistycznego, a „masowy napływ członków do syjonistycznych organizacji młodzieżowych, w przeważającym stopniu wynikał z faktu, że Palestyna była wówczas jedynym krajem otwartym dla emigracji żydowskiej z Polski”¹⁷.

Znaczenie organizacji młodzieżowych w dwudziestoleciu międzywojennym było nie do przecenienia, odgrywały bowiem najważniejszą rolę w pozyskiwaniu przez syjonistów sprzymierzeńców w ortodoksyjnych sztetlach¹⁸. Większość z nich czerpała z tradycji skautingu, gdyż taka forma działalności zapewniała skuteczną realizację celów stawianych przez ugrupowania syjonistyczne.

*

Najpopularniejszym i najliczniejszym stowarzyszeniem, wymienianym przez wszystkich badaczy na pierwszym miejscu był **Ha-Szomer ha-Cair**. Na ziemiach polskich działał w latach 1913–1949. Jego pierwsze zastępy powstały we Lwowie w 1913 roku, trzy lata później także w byłym zaborze rosyjskim. Po zjeździe połączeniowym, który odbył się w Łodzi pod koniec 1918 roku, Ha-Szomer ha-Cair stał się organizacją o charakterze ogólnopolskim, z władzami w Warszawie i we Lwowie. Od zjazdu w Gdańsku (1924–1925) został włączony w struktury Światowego Związku Skautowego Ha-Szomer ha-Cair. Był największą organizacją w Rzeczypospolitej, w 1928 roku liczył 16,5 tysiąca członków (szomrów), w 1935 już 30 tysięcy (co stanowiło 60% wszystkich szomrów na świecie). W *Leksykonie harcerstwa* czytamy, że inspiracją dla jego powstania był po pierwsze, ruch młodzieży niemieckiej *Wandervögel*¹⁹, po drugie, skauting angielski i po trzecie, rodzimy wolny ruch chalucowy²⁰.

¹⁶ *Żydzi w Polsce Odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*. t. 2, red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Hafftko, Warszawa 1932, s. 274–275.

¹⁷ N. Aleksium, dz. cyt., s. 38–39.

¹⁸ Opinię tę J. Walicki przytacza za: C. Stopnicka-Rosenthal, *Deviation and Social Change in the Jewish Community of a Small Polish Town*, „American Journal of Sociology”, vol. 60, no 2, s. 178.

¹⁹ *Wandervögel* (pol. Wędrowny ptak) powstał w Niemczech pod koniec XIX wieku, tworzyły go grupy pionierów niemieckiego skautingu, którzy propagowali rozwój patriotyczny przez popularyzację krajoznawstwa a także budowę „nowego porządku”. Ruch ten odwoływał się do romantycznego buntu przeciw nowoczesności, mieszczańskiej moral-

Grupę założycielską stanowiło 16 osób, wśród nich najbardziej rozpoznawalną postacią był Janusz Korczak. Ideologia ruchu z jednej strony pozostawała pod wpływem prądów filozoficznych epoki, nawołujących do przewartościowania stylu życia i sposobu myślenia, z drugiej czerpała z tradycji i kultury żydowskiej (zwłaszcza w zakresie odnowy i odbudowy państwa Izrael). Ha-Szomer ha-Cair od 1927 roku współdziałał z partią socjaldemokratyczną Poalej Syjon. Głównym celem organizacji było wychowanie młodego pokolenia polskich Żydów na ludzi zdrowych fizycznie i moralnie po to, aby odrodzić naród, kulturę i państwo Izrael. Statut Ha-Szomer ha-Cair określał, że członkiem organizacji może być nieograniczona liczba pełnoletnich osób narodowości żydowskiej płci obojga. Szomrowie byli zobowiązani pracować na rzecz realizacji programu syjonistycznego przez następujące działania: wspierać akcje żydowskich funduszy narodowych, pracować nad własnym rozwojem i edukacją: przede wszystkim uczyć się języka hebrajskiego, wziąć udział w alii i podjąć pracę w rolniczym kolektywie w Palestynie.

Od początku działalności ważnym elementem dla Ha-Szomer ha-Cair było wydawanie różnorodnych czasopism i książek, najczęściej w języku hebrajskim. Od 1917 roku ukazywało się w Łodzi pismo „Haszachar”; jako dodatek do pisma „Morja” wydawane było pismo „Haszomer”. W 1917 roku ukazał się w Wiedniu „Poradnik dla kierowników szomrowych” a od 1928 roku „Biuletyn Światowej Organizacji Skautowej Ha-Szomer ha-Cair”. Oddział warszawski miał także niezależną oficynę wydawniczą, która publikowała różne poradniki i broszury edukacyjne. Przed wybuchem II wojny światowej wydawano dwa czasopisma po hebrajsku „Ha-Szomer ha-Cair” dla dowództwa i grupy dorosłych oraz „Ha-Mizeph” dla średniego poziomu wiekowego. W okresie okupacji Ha-Szomer ha-Cair działał konspiracyjnie, przede wszystkim w getcie łódzkim i warszawskim. Członek Komendy Naczelnej Ha-Szomer ha-Cair Mordechaj Anielewicz był jednocześnie komendantem Żydowskiej Organizacji Bojowej w Warszawie. Odrodzenie Ha-Szomer ha-Cair nastąpiło w 1945 roku, organizacja działała krótko, bo tylko do roku 1949, wtedy bowiem została zdelegalizowana.

ności i uznawanym autorytetem. Stał w opozycji do propaństwowego patriotyzmu cesarskich Niemiec i habsburskich Austro-Węgier. Głosił kult ojczyźnej niemieckiej przyrody, nordyckiego piękna i germańskiej mitologii, negował natomiast partyjne i klasowe podziały, opowiadał się za stworzeniem „ludowej wspólnoty” Niemców.

²⁰ Halutz – (z hebr. Pionier, He-Halutz lub Ha-Halutz, spolszczone: Chaluc). Był to masowy ruch żydowskiej młodzieży syjonistyczno-socjalistycznej po I wojnie światowej, przygotowujący do zasiedlenia Palestyny. Jego członkowie prowadzili farmy w miejscach swojego zamieszkania, uczyli się tam hodowli, uprawy, gospodarowania na roli itp. Wszystko po to, aby nabyte umiejętności i wiedzę rolniczą wykorzystać już na miejscu, w Palestynie.

Betar, a właściwie Stowarzyszenie [Młodzieży Żydowskiej] im. Trumpeldora w Polsce [„Brit Trumpeldor”; „Bejtar”], zwany również Związkiem Skautowym im. kapitana Josefa Trumpeldora (hebr. *Brit [Josef] Trumpeldor*), był w okresie międzywojennym drugą co do wielkości żydowską organizacją skautową. Patronem Betaru (potocznie nazywanego Bejtarem) był Józef Trumpeldor, aktywista syjonistyczny, narodowy bohater zarówno dla syjonistycznej prawicy, jak i lewicy, działacz na rzecz żydowskiej imigracji do Palestyny²¹. Założycielem pierwszej grupy Betaru w Rydze, w roku 1923, był Włodzimierz Żabotyński, twórca i przywódca Nowej Organizacji Syjonistycznej pisarz, poeta, tłumacz i publicysta²².

²¹ Józef Trumpeldor (1880–1920) – działalność syjonistyczną rozpoczął studiując prawo na uniwersytecie w Petersburgu. W 1912 wyjechał do Palestyny, gdzie pracował w żydowskich osadach południowej Galilei. Po wybuchu I wojny światowej został deportowany do Egiptu, gdzie wspólnie z W. Żabotyńskim starał się doprowadzić do stworzenia Legionu Żydowskiego. W 1917, będąc w Rosji, przekonywał Rząd Tymczasowy o potrzebie utworzenia żydowskich oddziałów w armii rosyjskiej. Został komisarzem do spraw żołnierzy żydowskich. Po wybuchu Rewolucji Październikowej działał na rzecz utworzenia w Rosji organizacji He-Chaluc, został też jej przewodniczącym. Opowiadał się za szkoleniem wojskowym członków ruchu i próbował stworzyć ośrodki przygotowujące ich do emigracji. W 1919 powrócił do Palestyny, gdzie był organizatorem żydowskiej samoobrony w Górnej Galilei. Tam też zginął. Zob. więcej: hasło: Josef Trumpeldor, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Trumpeldor_Josef [dostęp: 28-08-2018].

²² Włodzimierz Żabotyński (1880–1940) – po pogromie w Kiszyniowie (1903) opowiedział się za programem syjonistycznym, został delegatem na VI Światowy Kongres Syjonistyczny. Był członkiem redakcji syjonistycznego, wydawanego w języku rosyjskim, pisma „Razswiet”; wypowiadał się przeciwko asymilacji Żydów, antysemityzmowi oraz programowi Bundu. Był jednym z twórców tzw. programu helsińskiego, kładącego jednakowy nacisk na popieranie osadnictwa żydowskiego w Palestynie, jak i na działalność edukacyjną, prowadzoną wśród Żydów w diasporze (tzw. syjonizm syntetyczny). Wraz z J. Trumpeldorem, zainicjował utworzenie Legionu Żydowskiego, który uczestniczyłby w wyzwaniu Palestyny spod władzy tureckiej. W 1923 wystąpił z Egzekutywy Syjonistycznej i opuścił Światową Organizację Syjonistyczną. Żądał powrotu do idei powołania państwa żydowskiego, proponowanej przez T. Herzla, odtworzenia Legionu Żydowskiego, a także podjęcia aktywnych działań na rzecz dopuszczenia masowej imigracji Żydów. W 1925, na zjeździe w Paryżu, stanął na czele Światowego Związku Syjonistów-Rewizjonistów. W 1935, po wprowadzeniu klauzuli dyscypliny i zakazu niezależnych działań politycznych, uchwalonych przez Ogólną Radę Syjonistyczną, została powołana do życia Nowa Organizacja Syjonistyczna i Żabotyński został jej prezydentem. Uważał, że cały wysiłek ruchu syjonistycznego powinien zostać skierowany na stworzenie państwa żydowskiego oraz masową emigrację Żydów, a nie na bieżącą politykę poszczególnych krajów diaspy. Po wybuchu II wojny światowej żądał stworzenia odrębnych oddziałów żydowskich, walczących z Niemcami u boku państw sprzymierzonych, a także obecności oficjalnej reprezentacji Żydów na przyszłej konferencji pokojowej. Zmarł nagle na serce podczas wyjazdu do USA. Zob. więcej: hasło: Żabotyński Włodzimierz (Zeew; Władimir), [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] [http://www.jhi.pl/psj/Zabotynski_Wlodzimierz_\(Zeew_Wladimir\)](http://www.jhi.pl/psj/Zabotynski_Wlodzimierz_(Zeew_Wladimir)) [dostęp: 30-08-2018].

W 1923 roku w hebrajskim liceum w Rydze wygłosił cykl wykładów, których głównym przesłaniem była konieczność przygotowania młodzieży żydowskiej do walki o państwo żydowskie w Palestynie. Wzorem do naśladowania dla młodych Żydów stał się Józef Trumpeldor, oficer Legionu Żydowskiego, który zginął w 1920 roku w walkach z Arabami jako dowódca samoobrony w kolonii Tel-Chaj na północy obecnego Izraela. „Według mitu założycielskiego rewizjonistów, śmiertelnie ranny Trumpeldor miał wtedy powiedzieć: «To nic, słodko jest umierać za Ojczyznę»”²³.

Celem Betaru było „stworzenie tego typu Żyda, którego naród najbardziej potrzebuje dla skuteczniejszej odbudowy państwa żydowskiego”²⁴. Młodzież uczono żydowskiej kultury i historii ze szczególnym naciskiem na naukę języka hebrajskiego, a także poczucia dumy z bycia Żydem i związanej z tym faktem godności. „Członkowie organizacji mieli wychowywać się w duchu narodowym, kultywować bohaterskie tradycje przodków i przygotowywać się do walki”²⁵. Betarczyki, pisał Piotr Gontarczyk, byli narodowymi radykałami i niechętnie odnosili się do liberalizmu i lewicowych ideologii. Ich jedynym celem działania była bowiem budowa żydowskiego państwa narodowego w Palestynie. Wszystkie inne idee i wartości schodziły na dalszy plan. Członkowie Betaru przysięgali: „poświęcam moje życie odbudowie Państwa Żydowskiego o większości mieszkańców żydowskich po obu brzegach Jordanu, wschodnim i zachodnim. Dla dobra odbudowy naszego Państwa poświęcę interesy moje własne, rodziny i interesy mej klasy”²⁶.

O popularności ugrupowania świadczył fakt, że już w 1936 roku Światowa Komenda „Brith Trumpeldor” liczyła około 52 tysiące członków, z czego 75% stanowili Betarczyki z Polski. Betar działał także w innych państwach europejskich, wszędzie propagował koncepcję uzyskania niepodległego państwa żydowskiego metodą walki zbrojnej. Zdecydowanie zwalczał idee walki klasowej, co doprowadziło do konfrontacji w Polsce z takimi organizacjami, jak Cukunft²⁷, czy Ha-Szomer ha-Cair, natomiast w Palesty-

²³ P. Gontarczyk, „Bejtara” walczy, „Rzeczpospolita” z 13.04.2013 r., [online:] <http://www.rp.pl/artykul/999300--Bejtara---walczy.html#ap-9> [dostęp: 30-08-2018].

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ Cukunft (jid., Przyszłość), właśc. Jugent(Jugnt)-Bund „Cukunft” (jid., Związek Młodzieżowy „Przyszłość”); Żydowska Młodzież Robotnicza „Przyszłość” – organizacja młodzieżowa związana z Bundem, działająca w Polsce na szerszą skalę od 1919. Pierwsze grupy młodzieży, określające się jako „Mały Bund” zaczęły powstawać na początku XX w. na Białorusi, we Włocławku i w Lublinie (jako „Pomoc Bundu”). C. ukształtował się ideologicznie i organizacyjnie w 1916. Prowadził szeroką działalność kulturalno-oświatową i kulturalno-wychowawczą w duchu ideologii bundowskiej. Zob. więcej: hasło:

nie z organizacją Histadrut²⁸. Swoje działania wychowawcze opierał na silnej dyscyplinie, przygotowując członków przez intensywne szkolenia wojskowe do udziału w żydowskiej samoobronie i Legionie Żydowskim. W związku z tym dużą uwagę przywiązywano do rozwoju fizycznego i sportu. W 1931 roku w Gdańsku odbył się pierwszy światowy kongres Betaru. Organizacja ta zwłaszcza pod kierownictwem Menachema Begin²⁹ stała się radykalnym, bojowym skrzydłem rewizjonistów. Przed wybuchem II wojny światowej Betar liczył około 100 tysięcy członków w 26 krajach, większość z nich to polscy Żydzi.

W czasie Holokaustu brali udział w konspiracji, walczyli w oddziałach partyzanckich, stanowili trzon Żydowskiego Związku Wojskowego. Po wojnie centrum ruchu przeniosło się do Izraela, a jego organizacje działały w Europie, obu Amerykach, południowej Afryce i w Australii.

Agudat ha-Noar ha-Iwri „Akiba”, czyli Związek Młodzieży Hebrajskiej „Akiba” [hebr., „Akiwa”] to młodzieżowa niesocjalistyczna organizacja syjonistyczna, odwołująca się do metody skautowej, związana z Et Liwnot, umiarkowanym skrzydłem ogólnego syjonizmu. Powstała w 1934 roku, a jej centrala mieściła się w Krakowie. Pełne członkostwo uzyskiwały osoby po ukończeniu 18 lat, młodsze były tzw. „uczestnikami” organizacji. „Akiba” wspierała akcje prowadzone przez Keren Kaj(j)met le-Israel³⁰ i Keren

Cukunft, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Cukunft> [dostęp: 31-08-2018].

²⁸ Histadrut (Powszechna Organizacja Robotników Żydowskich w Ziemi Izraela) – założona w 1921 w Hajfie, zwana także syndykatem związkowym, od 1948 z siedzibą w Tel Awiwie-Jaffie. W 1999 liczyła ok. 1,8 mln członków. Zrzesza wszystkich zatrudnionych w każdej dziedzinie gospodarki, także żony pracowników. Posiada przedsiębiorstwa produkcyjne, ma własne szpitale, domy wypoczynkowe, organizuje opiekę socjalną, prowadzi szeroką działalność kulturalną (m.in. subwencjonuje Uniwersytet Hebrajski w Jerozolimie). Zob. hasło: Histadrut, [online:] <http://www.sztetl.org.pl/pl/term/1830,histadrut/> [dostęp: 31-08-2018].

²⁹ Menachem Wolfowicz Begin (właśc. Mieczysław Biegun), (1913–1992) – izraelski polityk, lider podziemnej organizacji militarnej Irgun, działacz syjonistyczny, żołnierz Armii Andersa, premier Izraela w latach 1977–1983.

Laureat Pokojowej Nagrody Nobla (1978). Zob. więcej: http://www.izrael.badacz.org/historia/biografia_begin.html.

³⁰ Keren Kaj(j)emet le-Israel (hebr., Żydowski Fundusz Narodowy) – fundusz stworzony w 1901 na V Światowym Kongresie Syjonistycznym. Jego celem było nabywanie i zagospodarowanie ziemi w Palestynie. Jako oficjalna instytucja, w okresie międzywojennym, fundusz korzystał w znacznej mierze z poparcia członków partii syjonistycznych i organizacji młodzieżowych. Po wojnie wznowił działalność w 1946. Zajmował się też reparytacją i przeprowadzaniem spraw spadkowych obywateli polskiej narodowości żydowskiej, mieszkających w Izraelu. W 1960 izraelski Kneset uchwalił przepisy regulujące sprawy własności ziemi, doszło do porozumienia między funduszem i rządem. Fundusz Narodowy finansował też liczne przedsięwzięcia edukacyjne w Izraelu i w diasporze. Zob. więcej: hasło: Keren Kaj(j)emet le-Israel, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] [http://www.jhi.pl/psj/Keren_Kaj\(j\)emet_le-Israel](http://www.jhi.pl/psj/Keren_Kaj(j)emet_le-Israel) [dostęp: 31-08-2018].

ha-Jesod³¹. Dotyczyły one przede wszystkim nauki zasad pierwszej pomocy, geografii Palestyny, języka hebrajskiego, historii i literatury żydowskiej. W ramach działalności organizacji zakładano także rolnicze fermy, aby przygotowywać członków do pracy na roli w Palestynie. „Akiba” od września 1933 do maja 1934 roku, a potem od grudnia 1934 do marca 1936 r. wydawała w Krakowie pisma: „Ceirim” (hebr., Młodzi), pismo młodych ruchu Agudat ha-Noar ha-Iwri Akiba oraz w latach 1933–1939 – „Diwre(j) Akiwa” [hebr., Sprawy (Słowa) Akiby].

Pierwszy numer „Diwrej Akiba” z podtytułem „Pismo gdudu pierwszego ruchu Agudat ha-Noar ha-Iwri Akiba” ukazał się w maju 1933 r., jako jednodniówka, z lokalizacją: Kraków-Warszawa-Lwów, nakładem Związku skautowej młodzieży żydowskiej w Krakowie (redaktor odpowiedzialny: Ignacy Nichthausner). Odnajdujemy w numerze ciekawą statystykę, która obrazowała rozwój ruchu na przestrzeni lat 1932–1933. W marcu 1932 roku istniało 40 gniazd Akiby, a rok później – 140. Ilość członków z 3500 wzrosła do 12000. Także jako jednodniówka gniazda w Stanisławowie ukazywała się „Nasza Wiosna” z podtytułem „Pismo Młodzieży Syjonistycznej”. W numerze z grudnia 1935 roku na pierwszej stronie znalazł się artykuł dotyczący historii święta Chanuka i jego odniesień do sytuacji obecnej. Autor podpisany inicjałami A.Ch. pisze:

Kiedy krwawe prześladowanie nabrało tak wielkich rozmiarów, że bliska już była zagłada całego narodu lub poddanie się nieubłaganej konieczności skutkiem wyczerpania i rozpacz, wówczas wybuchło powstanie. Hasło doń dała rodzina, której członkowie łączyli płynącą z serca pobożności poświęcenie bez granic z męstwem, rozwagą i ogłędnością. Był to ród Hasmoneuszów, zwany Makabeuszami.

Naród żydowski w chwili obecnej znajduje się nad brzegiem otchłani. Prześladowania potęgują się coraz bardziej, nienawiść rasowa ujawnia się w coraz to innej formie.

Rozpacz i zwątpienie ogarnia całe żydostwo na myśl, że może zginąć po tylu latach wytrwania³².

³¹ Keren ha-Jesod (hebr., Fundusz Podwalin); Towarzystwo Odbudowy Palestyny – centralna instytucja finansująca działalność Agencji Żydowskiej dla Palestyny, powołana na konferencji syjonistycznej w Londynie w 1920. W Polsce w okresie międzywojennym fundusz korzystał w znacznej mierze z poparcia członków partii syjonistycznych i organizacji młodzieżowych. Zbierał fundusze na finansowanie imigracji żydowskiej do Palestyny i budowy tam tzw. żydowskiej siedziby narodowej. Wznowił działalność w Polsce po wojnie w 1947. W związku z likwidacją wszystkich organizacji i instytucji syjonistycznych, działalność funduszu w Polsce zakończyła się w 1950. Zob. więcej: hasło: Keren ha-Jesod, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Keren_ha-Jesod [dostęp: 31-08-2018]

³² A. Ch., *Gdy świeczki zapłoną...*, „Nasza Wiosna” 1935, grudzień 1935, s. 1-2.

Wołanie o zjednoczenie całego narodu, o wspólną pracę na rzecz budowy nowego żydowskiego państwa przybrało formę szczególnej agitacji organizacyjnej. Agudat ha-Noar ha-Iwri „Akiba” walczyło o jedną i jednolitą organizację syjonistyczną, o suwerenność syjonizmu w żydowskim życiu, o likwidację partyjniactwa i demokracji politycznej, o ducha pionierstwa i ofiarności, o kulturę i wychowanie narodowe, o współpracę wszystkich klas, o rozejm i jeden front w walce o prawa narodowe oraz o godną i odważną obronę żydowskich praw „na każdym odcinku”³³. „Akiba” zwracała się do rodziców dzieci, które są członkami organizacji, z apelem „podajcie nam dłoń i pomóżcie do zwycięstwa, które jest Waszym zwycięstwem”³⁴. W czasie II wojny światowej członkowie organizacji działali w podziemiu, w gettach, wydawali gazety, uczestniczyli także w tworzeniu Żydowskiej Organizacji Bojowej³⁵ w getcie warszawskim. Po wojnie organizacja wznowiła działalność jako Ha-Noar ha-Cij(j)oni (ha-Syjoni) „Akiba” i związana była ściśle z Ichudem. (Zob. też: Ha-Noar ha-Iwri; Ha-Szomer ha-Leumi). Od bliskiej ideowo Noar Syjoni różniła się większym przywiązaniem do tradycji i przestrzeganiem przepisów religijnych.

Ha-Szomer ha-Leumi [hebr., Strażnik Narodowy] to młodzieżowa organizacja syjonistyczna, utworzona na terenie zaboru rosyjskiego, a w okresie międzywojennym związana z ruchem ogólnosyjonistycznym. W 1932 roku połączyła się z organizacją Ha-Noar ha-Iwri z byłego zaboru austriackiego, powstało wówczas Zjednoczenie Młodzieży Syjonistycznej „Ha-Noar ha-Cij(j)oni” (Noar-Syjoni)³⁶. Według opinii Aleksium była to próba stworzenia przeciwwagi dla wpływów lewicowych młodzieżowych organizacji skautowych³⁷. Należała do światowego ogólnosyjonistycznego ruchu młodzieżowego, na który składały się: Ha-Szomer ha-Leumi i Hercel(j)ja, w dawnym zaborze rosyjskim; oraz Ahawa (hebr., Miłość) i Agudat ha-Noar

³³ Zob. [„Golus wali się w gruzi...”], Agudat Ha-Noar ha-Iwri „Akiba” Sekretariat Naczelny (jednodniówka).

³⁴ Tamże.

³⁵ Żydowska Organizacja Bojowa (jid. *Jidisze Kamf-Organizacje*) (ŻOB) – jedno z dwu – obok ŻZW – ugrupowań zbrojnych w getcie warszawskim. „Pierwsza” ŻOB została założona 28 VII 1942 w czasie Wielkiej Akcji przez młodzieżowe organizacje syjonistyczne Ha-Szomer ha-Cair, Dror oraz Akibę, w celu umożliwienia Żydom samoobrony i walki zbrojnej z Niemcami; miała działać na terenie całego kraju. We wrześniu 1942 Niemcy aresztowali kilku przywódców organizacji. „Nową” ŻOB utworzono pod koniec października 1942. Stała się główną siłą w powstaniu w getcie warszawskim (ok. 500 bojowców w 22 grupach). Większość bojowców zginęła, nielicznych ewakuowano. Poza stolicą, ŻOB prowadziła działalność jedynie w kilku miejscowościach. Zob. więcej: hasło: Żydowska Organizacja Bojowa, [autor hasła: P. Szapiro], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Zydowska_Organizacja_Bojowa [dostęp: 31-08-2018].

³⁶ Zob. omówienie działalności Noar Syjoni.

³⁷ Zob. hasło: Ha-Szomer ha-Leumi, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Ha-Szomer_ha-Leumi [dostęp: 31-08-2018].

ha-Iwri „Akiba” w Galicji. W 1932 roku na zjeździe w Bistri doszło do ich połączenia i utworzenia organizacji Noar Syjoni. W Ha-Szomer ha-Leumi sprzeciwiano się lansowaniu ideologii socjalistycznej (szczególnie teorii klasowej). W swojej działalności edukacyjnej organizacja opierała się na założeniu, że naród stanowi naturalną, organiczną całość. Ideowo była bliska organizacji Ceirej Syjon³⁸.

Zjednoczenie Młodzieży Syjonistycznej „Ha-Noar ha-Cij(j)oni”, (hebr., *Ha-Noar ha-Cij(j)oni* – Młodzież Syjonistyczna) to młodzieżowa organizacja syjonistyczna związana z radykalnym skrzydłem ogólnego syjonizmu (Al ha-Miszmar³⁹), odwołująca się do metody skautowej. Powstała w Polsce latem 1932 roku, w wyniku połączenia dwóch organizacji młodzieżowych, związanych z ogólnymi syjonistami – Ha-Szomer ha-Leumi z byłego zaboru rosyjskiego i Ha-Noar ha-Iwri z byłego zaboru austriackiego. Czytamy w opisie Aleksium, że miała stanowić przeciwwagę dla wpływów lewicowych młodzieżowych organizacji skautowych⁴⁰. W 1933 r. podjęto próbę połączenia organizacji Agudat ha-Noar ha-Iwri „Akiba” i Noar Syjoni. Ostateczne zjednoczenie organizacji młodzieżowej: „Akiba”, Noar Syjoni, Ahawa (hebr., Miłość) i Histadrut Akademim Cij(j)onim (hebr., Akademicki Związek Syjonistyczny) proklamowano 10 marca 1935 roku na konferencji w Krakowie. Nad konsolidacją syjonistycznych organizacji młodzieżowych pracowano nadal w drugiej połowie lat trzydziestych. Właściwie wszystkie ugrupowania jednoczył ten sam główny cel: przygotowywanie młodzieży do

³⁸ Ceirej Syjon (hebr. *Ceire(j) Cij(j)on* = Młodzi [Młodzież] Syjonu), właśc. Cijonistisz Socjalistisz Partaj „Ceirej Cijon” (jid., Syjonistyczna Partia Socjalistyczna „Młodzież Syjonu”) – organizacja syjonistyczna powstała w 1903–1904 na terenie Kongresówki i Galicji. Funkcjonowała jako autonomiczna frakcja w ramach Światowej Organizacji Syjonistycznej (ŚOS), krytykująca tę organizację za podejmowanie jedynie zabiegów dyplomatycznych. Wskazywano na potrzebę zwrócenia się ku robotnikom żydowskim, ale także uwzględnienia w hasłach ruchu syjonistycznego wezwania do walki o poprawę ich bytu. W Polsce najsilniejsza była na terenie byłego zaboru rosyjskiego, przede wszystkim na Wileńszczyźnie. Należeli do niej głównie robotnicy z niewielkich warsztatów rzemieślniczych oraz pracownicy handlu. Program organizacji został ustalony na światowym zjeździe w Wiedniu w sierpniu 1921. Na konferencji w Warszawie w 1923 podjęto decyzję o połączeniu z PS-P, a powstała w ten sposób organizacja przyjęła nazwę Zjednoczonej Żydowskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej „Poalej Syjon” w Polsce (jid. *Faraj-nigte Jidisz Socjalistisz Arbeter Partaj „Poalej Cijon” in Pojln*). Zob. więcej: hasło: Ceirej Syjon, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Ceirej_Syjon [dostęp: 30-08-2018].

³⁹ Al ha-Miszmar (hebr., Na Straży) – frakcja Organizacji Syjonistycznej w Polsce w okresie międzywojennym, przeciwna utworzenia i rozszerzenia Agencji Żydowskiej, po uzyskaniu mandatu w Palestynie przez Wielką Brytanię w 1922. Jako radykalne skrzydło ruchu syjonistycznego zwalczała ustępstwa Agencji Żydowskiej na rzecz żywiołów niesyjonistycznych.

⁴⁰ Zob. hasło: *Noar Syjoni*, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Noar_Syjon [dostęp: 30-08-2018].

wyjazdu do Palestyny i zbudowanie tam podwalin państwa żydowskiego. Dla jego realizacji należało wykonać dwa podstawowe zadania: opanować umiejętności rolnicze oraz nauczyć się języka i kultury hebrajskiej. W związku z tym praca na rzecz *hachszaży* była niezbędnym warunkiem, który poprzedzał wyjazd do Palestyny.

Organizowano także lekcje języka hebrajskiego i pogadanki na temat historii syjonizmu. Urządzano kolonie letnie, kursy instruktorskie dla kierowników kibuców, wydawano też prasę. Prowadzono akcje na rzecz Keren Kaj(j)emet le-Israel oraz Keren ha-Jesod. Podobnie jak w innych organizacjach obowiązywał podział na członków, czyli osoby od 18 roku życia i młodszych uczestników, którzy nie posiadali praw wyborczych. Statystyki podają, że na początku 1934 roku Noar Syjoni skupiał w Polsce 22 tysiące młodzieży zorganizowanej w 320 oddziałach (gniazdach), wchodzących w skład ponad 17 okręgów⁴¹.

We wspólnej konferencji organizacji młodzieżowych, jak odbyła się w Warszawie w 1937 roku, uczestniczyli: Noar Syjoni, „Akiba”, Frajhajt, Gordonia, Ha-Szomer ha-Cair, Ha-Szomer ha-Dati (hebr., Pobożny Strażnik) i He-Chaluc ha-Klal-Cij(j)oni (hebr., Pionier Ogólnosyjonistyczny). Postanowiono utworzyć wspólną, ogólnopolską centralę, a następnie zjednoczyć ruch chalucowy w ramach Brit ha-Irgunim ha-Chalucim (hebr., Związek Organizacji Pionierskich). W 1938 r. Noar Syjoni wezwała syjonistyczne organizacje młodzieżowe do zjednoczenia w ramach programu Światowej Organizacji Syjonistycznej⁴².

Po wybuchu wojny Noar Syjoni działała nielegalnie w warszawskim i wileńskim getcie. Prowadzono także działalność kulturalną i wychowawczą, wydawano nielegalną prasę w językach jidysz i hebrajskim. Po wojnie organizacja wznowiła działalność w Polsce jako Ha-Noar ha-Cij(j)oni „Akiba” (hebr., Młodzież Syjonistyczna „Akiba”) i związana była ściśle z Ichudem⁴³. Na jej czele stała Naczelna Komenda Młodzieży Chalucowej

⁴¹ Zob. hasło: *Noar Syjoni*, [autor hasła: N. Aleksiu], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Noar-Syjoni>, [dostęp: 31-08-2018].

⁴² Światowa Organizacja Syjonistyczna (ang. *The World Zionist Organization*, WZO) – żydowska organizacja, która skupia i koordynuje działalność wszystkich organizacji syjonistycznych na świecie. Została założona 3 września 1897 na I Światowym Kongresie Syjonistycznym w Bazylei (Szwajcaria). Głównymi założycielami byli: Theodor Herzl i Max Nordau. Jej celem była organizacja i udzielanie wsparcia żydowskiej akcji osiedleńczej w Palestynie. Podczas I Kongresu Syjonistycznego uchwalono „*Program Bazylejski*” – obiecano narodowi żydowskiemu utworzenie ojczyzny w Palestynie. Dokonano wyboru flagi i hymnu państwowego przyszłego państwa Izrael.

⁴³ Ichud (hebr., Zjednoczenie), właśc. Zjednoczenie Syjonistów Demokratów „Ichud” w Polsce – partia ogólnosyjonistyczna, działająca w Polsce w 1945–1949. Jej powstanie wiązało się ze sformułowaną po zakończeniu II wojny światowej inicjatywą wspólnego działania syjonistów wszystkich kierunków. Za podstawowy cel uważano realizację naczelnego postulatu Światowej Organizacji Syjonistycznej (SOS), jakim było utworzenie państwa

„Ichud”. W ramach podjętych działań udało się zorganizować kilkadziesiąt kibuców, uruchomiono też seminarium dla kierowników tych instytucji. Tworzono domy dziecka, przy których często działały szkoły hebrajskie; organizowano kolonie. Powstała nawet szkoła morską „Zewulun” (por. *Zabulon*⁴⁴), która kształciła kadrę marynarzy i rybaków dla żeglugi w Palestynie. Noar Syjoni współpracowała z „Opinią”⁴⁵, to właśnie na jej łamach ukazywały się artykuły i sprawozdania z działalności organizacji. Noar Syjoni na podstawie decyzji Ministerstwa Administracji Publicznej uległa likwidacji 1 stycznia 1950 roku.

Warto na koniec dodać, że Noar Syjoni związana była z palestyńską organizacją robotniczą Ha-Owed ha-Cij(j)oni⁴⁶ (hebr., Robotnik Syjonistyczny) i działała także w Austrii, Bawarii, we Włoszech oraz na Cyprze, a jej Sekretariat Europejski mieścił się w Paryżu.

żydowskiego w Palestynie, z pomocą Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii lub Związku Radzieckiego (trzy różne opcje polityczne). Ichud był najliczniejszą po wojnie partią żydowską w Polsce; koncentrował się na pomocy w emigracji Żydów do Palestyny. Prowadził świetlice, kluby towarzyskie, biblioteki, domy dziecka, kibuce. Stworzono własne wydawnictwo i prasę partyjną. Z partią tą związane były organizacje: młodzieżowa Ha-Noar ha-Cij(j)oni „Akiba”, kobieca WIZO, oraz Akademicki Związek Syjonistów-Demokratów i Maawak – sekcja żołnierzy. Miał zostać zlikwidowany decyzją MAP do 1.01.1950. Zob. więcej: hasło: Ichud, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Ichud> [dostęp: 29-08-2018].

⁴⁴ Zabulon (hebr. *Zewulun*; z(e)*wulun* = mieszkanie, siedziba; jid. *Zwuln*) – według tradycji biblijnej – dwa znaczenia: 1. dziesiąty syn Jakuba i szósty Lei (Rdz 30,19-20); protoplasta jednego z Dwunastu Plemion Izraelskich (por. 2.). W przedśmiertnym błogosławieństwie Jakuba przedstawiony został jako ten, który mieszkać będzie nad morzem, aż po Sydon, gdzie – według midraszu – później został także pochowany. 2. jedno z Dwunastu Plemion Izraelskich, wywodzące się od Zabulona (por. 1.). Zajmowało niewielkie terytorium w Galilei, granicząc od północnego-zachodu z ziemiami plemienia Aszer; od południowego-zachodu – Manasses; od południowego-wschodu – Issachara, a od wschodu i północy – Neftalego. Zob. więcej: hasło: Zabulon [autorzy hasła: R. Żebrowski, M. Barcikowska], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Zabulon> [dostęp: 20-08-2018].

⁴⁵ „Opinia”. Pismo syjonistyczno-demokratyczne – biuletyn informacyjny wydawany przez Zjednoczenie Syjonistów Demokratów Ichud w Polsce; ukazywał się w Warszawie i Łodzi od 12 XII 1946 do 1949; nawiązywało do przedwojennego tygodnika społeczno-politycznego „Opinja” (1933–1936). Od 1935 pismo nosiło tytuł „Nasza Opinia” (od 1938 z podtytułem Tygodnik polityczny, społeczny i literacki), od 1936 do września 1939 wydawane było we Lwowie (sygnowane: Warszawa – Lwów – Kraków – Wilno). Henryk Reichman w tekście zamieszczonym z okazji wydania 10. numeru „Opinii” (15.01.1947) pisał: „Obok ogólnych zadań informacyjnych, prasa nasza w Polsce, nasza «Opinja» walczy dziś razem z całą światową prasą syjonistyczną o przyspieszenie narodowego wyzwolenia we własnym państwie”. Zob. więcej: E. Koźmińska-Frejłak, *Powojenna prasa żydowska w języku polskim (1944–1950)*, w: *Studia z dziejów trójjęzycznej prasy żydowskiej na ziemiach polskich (XIX–XX w.)*, red. J. Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2012, s. 217.

⁴⁶ Zob. hasło: *Noar Syjoni*, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Noar-Syjoni> [dostęp: 20-08-2018].

Ha-Noar ha-Iwri (hebr., Młodzież Hebrajska) – organizacja syjonistyczna związana z nurtem ogólnego syjonizmu, która odwoływała się do praktyki skautowej. Powstała w latach dwudziestych na terenie byłego zaboru austriackiego. Jej centrala mieściła się we Lwowie. Szerszą działalność rozwinęła dopiero w latach trzydziestych. Podobnie jak Akiba tu też występował podział na członków i uczestników. Młodzież w wieku 14-15 lat tworzyła grupę uczestników, którzy nie posiadali praw członkowskich, a ich przyjęcie do organizacji było możliwe tylko za zgodą prawnych opiekunów. Pełnoprawnymi członkami zostawały osoby, które ukończyły 18 lat, uzyskiwały wówczas czynne i bierne prawo wyborcze. W organizacji obowiązywał podział na gniazda i kilku- lub kilkunastoosobowe grupy. Analogicznie do wszystkich organizacji syjonistycznych, cel zakładał przygotowanie młodzieży do pracy w Palestynie i odrodzenie języka hebrajskiego. Wspierano akcje Keren Kaj(j)emet le-Israel. Przełom lat dwudziestych i trzydziestych był niekwestionowanym rozkwitem organizacji. Po połączeniu w 1932 r. ogólnosyjonistycznych organizacji młodzieżowych byłego zaboru rosyjskiego (Ha-Szomer ha-Leumi) i austriackiego Ha-Noar ha-Iwri powstała organizacja Noar Syjoni, tj. Zjednoczenie Młodzieży Syjonistycznej „Ha-Noar ha-Cij(j)oni”.

Ha-Szomer ha-Dati to młodzieżowa organizacja utworzoną przez syjonistów-ortodoksów z „Mizrachi”⁴⁷. Organizacja przeznaczona była dla młodzieży w wieku 12-13 lat, którzy wychowani w duchu syjonizmu religijnego mieli z czasem zastąpić starszą generację działaczy ruchu. Powstanie Ha-Szomer ha-Dati związane było także z szybką ekspansją ruchu skautowskiego oraz poszerzeniem tradycyjnych pól aktywności obozów hachszarowych. Ruch Ha-Szomer ha-Dati rozpoczął działalność w Polsce w 1928 roku, oddziały powstawały we wszystkich miastach na terenie całego kraju. Celem organizacji było wychowanie młodzieży żydowskiej w duchu narodowym oraz religijnym, przygotowanie jej do emigracji do Palestyny, gdzie miała nastąpić budowa żydowskiego państwa narodowego rządzonej według zasad religii mojżeszowej. Ha-Szomer ha-Dati organizowała pogadanki i spotkania literackie, kursy języka hebrajskiego, ale także dbała o edukację religijną, opierając ją na tzw. świętych księgach judaizmu: Torze, Tanachu, Talmudzie, Misznie i Gemarze. Jednocześnie jako organizacja skautowa

⁴⁷ Mizrachi – nazwa utworzona od hebrajskich słów *merkaz ruchani* = centrum duchowe; ale też – wschodni); w Polsce również Histadrut „Mizrachi” (hebrajski, Związek Mizrachi, Związek Wschodni); Organizacja Syjonistów-Ortodoksów „Mizrachi” – religijny ruch syjonistyczny, którego cele wyrażało, sformułowane przez Bar Ilana, motto: *Erec Israel le-am Israel al-pi Torat Israel* (hebrajski, Ziemia Izraela dla ludu Izraela, zgodnie z Torą [Prawem] Izraela). Zob. więcej: hasło: Mizrachi, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Mizrachi> [dostęp: 20-08-2018].

prowadziła zajęcia zgodnie z metodami harcerskimi, członkowie na przykład brali udział w wycieczkach oraz zawodach sportowych⁴⁸.

Gordonia była pionierską organizacją młodzieżową, związaną z partią Hitachdut⁴⁹. Została założona w Galicji pod koniec 1923 roku, w organizacji i formie zewnętrznej odnosząca się do skautingu. Nawiązywała do idei propagowanych przez Aarona Dawida Gordona⁵⁰, którego etyczna filozofia inspirowana była witalizmem, wiarą w osobiste odkupienie i domniemania pozytywnych relacji pomiędzy poszczególnymi grupami społecznymi ludności żydowskiej, samorealizacji i przetrwania narodu. Gordon marzył o odrodzeniu żydowskiej ludności, żyjącej na rewitalizowanym obszarze Izraela, połączonej poprzez uczestnictwo w agrarnej pracy ręcznej. W Encyklopedii YIVO czytamy:

Gordonia była antymarksistowskim ruchem socjalistycznym, która w przeciwieństwie do doktryny walki klasowej odrzucała definicje Marksa. W rzeczywistości, filozoficzną figurą organizacji był belgijski krytyk Hendrik de Man, choć fakt ten później został ukryty ze względu na jego pro-nazistowskie sentymenty. Oddalając teorie struktury klasowej, Gordonia nazywała „produktywnymi ludźmi”, wszystkich członków społeczeństwa, którzy potencjalnie mogli

⁴⁸ Na podstawie hasła: Haszomer Hadati, [online:] <http://www.sztetl.org.pl/en/article/gabin/7,organizations-and-associations/29314,haszomer-hadati-w-gabinie/> [dostęp: 20-08-2018].

⁴⁹ Hitachdut (hebr., Związek), właśc. Mifleget ha-Awoda ha-Cij(j)onit „Hitachdut” (hebr.), Syjonistyczna Partia Pracy „Hitachdut” – świecka partia syjonistyczna, dążąca do stworzenia syntezy haseł narodowych i socjalistycznych, opartej na założeniu, że narodowe i społeczne wyzwolenie Żydów powinno dokonać się drogą ewolucyjną, a nie rewolucyjną. Celem partii było zbudowanie w Palestynie żydowskiego społeczeństwa w oparciu o kulturę hebrajską. Natomiast odrodzenie życia narodowego w diasporze miało nastąpić poprzez autonomię narodową, produktywizację ludności i krzewienie kultury hebrajskiej. Jej działalność koncentrowała się na przysposobieniu zawodowym Żydów, przygotowujących się do emigracji do Palestyny. Po II wojnie światowej partia wznowiła legalną działalność pn. „Hitachdut” – Żydowska Syjonistyczno-Socjalistyczna Partia Pracy; liczyła jednak tylko ok. 500 członków. Ostatecznie została zlikwidowana decyzją MAP w grudniu 1949. Zob. więcej: hasło: Hitachdut, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Hitachdut> [dostęp: 20-08-2018].

⁵⁰ Aaron Dawid Gordon (1856–1922) – przywódca ideologiczny w Palestynie podczas tzw. drugiej alii; pisarz, który przyczynił się do rozwoju języka hebrajskiego i literatury hebrajskiej; patron nurtu chalurowego w ruchu syjonistycznym (He-Chaluc). Rozwiązanie kwestii żydowskich widział w emigracji Żydów. Nie identyfikował się w pełni z ruchem syjonistycznym, wątpił bowiem w możliwość pełnej realizacji jego haseł. W 1904 osiadł w Palestynie, gdzie pracował jako robotnik rolny. Stworzył filozofię nazywaną „religią pracy”, przede wszystkim ze względu na idealizację pracy na roli, która wg niego pozwalała odkryć wartości żydowskie i uniwersalne. Zob. więcej: hasło: Gordon Aron Dawid, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Gordon_Aron_Dawid [dostęp: 20-08-2018].

współpracować w zadaniach krajowych. Swoją filozofię zdefiniowała jako konstruktywny socjalizm⁵¹.

Wpływ na Gordonię wywarła także organizacja Ha-Szomer ha-Cair, choć poddawano krytyce jej indywidualistyczne podejście. „Miała stać się ruchem młodzieżowych żydowskich mas”⁵². Pierwsze stałe grupy formowały się na przełomie 1924 i 1925 roku, w tym ostatnim organizowano już konferencje ruchu i wydano pierwsze publikacje. Oficjalna nazwa organizacji, przyjęta na zjeździe w Gdańsku w listopadzie 1928 roku brzmiała: Histadrut ha-Noar ha-Amamit he-Chalucit „Gordonia” (hebr., Ludowy Chalucowy Związek Młodzieży „Gordonia”). Cele ruchu były następujące: „budowa ojczyzny, wychowanie członków w duchu wartości humanistycznych, stworzenie narodu pracującego, renesans kultury hebrajskiej oraz własna praca (hebr. *awoda acmit*)”⁵³.

Trzynaście zasad określało zachowanie członka organizacji, odnosiło się zarówno do jego życia prywatnego, społecznego, a także wyrażało stosunek do narodu żydowskiego, Palestyny, pracy i socjalizmu. „Podstawowym celem indywidualnym było osobiste spełnienie poprzez aliję i pracę w systemie kolektywnym”⁵⁴. Gordonia należała do organizacji He-Chaluc, prowadziła ośrodki szkoleniowe, które przygotowywały młodzież do emigracji do Palestyny, wydawała też prasę („W drodze”, „Słowo Młodych”). Od początku na czele organizacji stał Pinchas Lawon⁵⁵.

Pierwsze grupy Gordonii zaczęły osiedlać się w Palestynie w roku 1929, osiem lat później organizacja zaczęła tam działać jako ruch młodzieżowy. Przed wybuchem II wojny światowej ruch liczył na świecie blisko

⁵¹ Por. hasło: *Gordonia*, [online:] <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Gordonia> [dostęp: 20-08-2018].

⁵² Hasło: *Gordonia*, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Gordonia> [dostęp: 20-08-2018].

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Pinchas Lawon (właśc. Lubianiker) (1904–1976) – założyciel ruchu Gordonia, izraelski działacz lewicowy. Początkowo działał w organizacji Ha-Szomer ha-Cair, ale w latach 20. XX w. został jednym z głównych organizatorów Gordonii w Galicji. W 1929, wraz z pierwszą grupą członków ruchu, wyjechał do Palestyny. Uformował ideologię Gordonii, zwłaszcza program wychowawczy i polityczny. Zaczął działać w partii Histadrut. Był członkiem Knesetu (1949–1961) oraz ministrem rolnictwa (1950–1952) w rządzie Dawida Ben-Guriona. W 1952 został ministrem bez teki, a w 1953–1954 ministrem obrony. W 1955 złożył swój urząd po niepowodzeniu wywiadu izraelskiego w Egipcie. Został ponownie wybrany na sekretarza generalnego Histadrutu, ale w 1961 usunięto go z zajmowanego stanowiska w związku z tzw. sprawą Lawona, która dotyczyła ona wydania niefortunnego rozkazu wojskowego. Grupa popierająca Lawona stworzyła organizację Min ha-Jesod (hebr., Od podstaw). Ben-Gurion sprzeciwił się jednak wszelkim próbom rehabilitacji i Lawon usunął się z życia publicznego. Zob. więcej: hasło: Lawon Pinchas, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Lawon_Pinchas [dostęp: 21-08-2018].

40 tys. członków⁵⁶. W czasie okupacji niemieckiej brali udział w żydowskim podziemiu politycznym i oporze zbrojnym; prowadzono garkuchnie, organizowano nielegalne nauczanie, kontynuowano wydawanie prasy. Po zakończeniu wojny Gordonia wznowiła legalną działalność, należąc do He-Chaluc, stanowiła jej najsilniejszą organizację młodzieżową. Prowadziła ośrodki produktywizacyjne i kibuce, wydawała prasę nawiązującą do tej sprzed i z czasów wojny („Słowo Młodych”, „Wolne Słowo”). „W 1947 Gordonia i jej sekcja Nocham szkoliły w 12 kibucach 1023 osób”⁵⁷.

17 lipca 1947 roku prawe skrzydło Poalej Syjon-Prawicy połączyło się z Syjonistyczno-Socjalistyczną Partią Pracy „Hitachdut”, tworząc Żydowską Syjonistyczno-Socjalistyczną Partię Robotniczą „Poalej Syjon-Hitachdut” w Polsce. Jednocześnie połączyły się organizacje młodzieżowe tych partii. Nieliczna grupa członków Droru przeszła jednak do Gordonii, większość zaś połączyła się z organizacją młodzieżową Borochow Jugent⁵⁸, tworząc Dror Borochow-Jugent. Gordonia, tak jak inne syjonistyczne organizacje młodzieżowe w Polsce zostały rozwiązane decyzją Ministerstwa Administracji Państwowej w 1949 roku, kontynuowała swoją działalność w Izraelu, wchodząc w skład tworzącego się na początku lat pięćdziesiątych jednolitego ruchu pionierskiego Ichud ha-Bonim (hebr., Zjednoczenie Budowniczych).

Frajhajt (jid., Wolność), właściwie Socjalistyczny Związek Żydowskiej Młodzieży Robotniczej „Frajhajt” („Wolność”), to młodzieżowa organizacja blisko związana z PS-P⁵⁹. Została utworzona 6 lipca 1926 roku

⁵⁶ Encyklopedia YIVO podaje, że w 1930 liczbę młodzieży związanej z Gordonią szacowano na 4000 na terenach dawnego Królestwie Kongresowego, 3000 w Galicji, a około 1500 w Rumunii. Zob. hasło: Gordonia, [online:] <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Gordonia> [dostęp: 20-08-2018].

⁵⁷ Hasło: Gordonia, [autor hasła: N. Aleksiu], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Gordonia> [dostęp: 20-08-2018].

⁵⁸ Borochow Jugent (jid., Młodzież Borochowa) – lewicowa organizacja młodzieżowa, nawiązująca do idei D.B. Borochowa, związana z Poalej Syjon-Lewicą; miała na celu przygotowywanie przyszłych kadr partyjnych. Jej członkowie zwani byli „borochowcami” (*Jungbor* = Młody Borochowiec). Współpracowała z He-Chaluc (zrzeszającą Dror, Gordonię i Ha-Szomer ha-Cair); prowadziła pracę wychowawczą, punkty produktywizacyjne, warsztaty rzemieślnicze oraz kursy szkolenia zawodowego. Zob. więcej: hasło: Borochow Jugent, [autor hasła: N. Aleksiu], [online:] [http://www.jhi.pl/psj/Borochow_Jugent_\(Jugnt\)](http://www.jhi.pl/psj/Borochow_Jugent_(Jugnt)) [dostęp: 20-08-2018].

⁵⁹ PS-P (Poalej Syjon-Prawica) – Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza „Poalej Syjon” (jid. *Jidische Sozialistische Arbeter Partaj „Poalej-Cyjon [Cijen]”*) – robotnicza partia syjonistyczna, o umiarkowanych poglądach socjalistycznych. Powstała w wyniku rozłamu na V konferencji Światowego Związku Poalej Syjon (PS) w Wiedniu (1920). Po III Krajowym Zjeździe PS (1922), prawnicowy odłam powołał samodzielną partię PS-P. W 1933 Hitachdut i PS-P w Galicji Wsch. połączyły się, tworząc Zjednoczoną Partię Syjonistyczno-Socjalistyczną „Hitachdut-Poalej Syjon”, występującą pod nazwą Zjednoczona Partia „Hitachdut-Poalej Syjon”. PS-P należała do Światowej Organizacji Syjonistycznej (ŚOS). W 1947 prawe skrzydło PS-P połączyło się z Syjonistyczno-Socjalistyczną Partią Pracy

z połączenia Żydowskiej Socjalistycznej Młodzieży Robotniczej (jid. *Jidisze Socjalistisze Arbeter Jugnt*) i Związku Młodzieży Syjonistyczno-Socjalistycznej (jid. *Cijonistisz-Socjalistisze Jugnt*). Największą popularność uzyskała wśród młodzieży żydowskiej na wschodnich kresach Polski. Już na początku istnienia organizacja liczyła 3 tysiące członków, skupionych w 123 organizacjach lokalnych. Wydawane przez Żydowską Socjalistyczną Młodzież Robotniczą pisma „Arbeter Jugnt” (jid., Młodzież Robotnicza) i „Jugnt-Wort” (jid., Słowo Młodzieży) – dotychczasowy organ Związku Młodzieży Syjonistyczno-Socjalistycznej, zastąpił miesięcznik „Frajhajt”. We wrześniu 1938 doszło do zjednoczenia organizacji He-Chaluc ha-Cair i Frajhajt, powstała wówczas nowa socjalistyczna organizacja młodzieżowa Dror (hebr., Wolność)⁶⁰.

He-Chaluc ha-Cair (hebr., Młody Pionier) to młodzieżowa organizacja syjonistyczna, która powstała w Polsce na przestrzeni lat 1924–1926, w ramach utworzonej wcześniej organizacji He-Chaluc. Pozostawała w bliskich kontaktach z żydowskimi organizacjami młodzieżowymi: Gordonią, Ha-Szomer ha-Cair, Frajhajt. Miała stanowić młodsze zaplecze dla He-Chaluc, ponieważ należała do niej młodzież do 18 roku życia. Zadaniem organizacji była przede wszystkim pomoc w przygotowaniu młodzieży do alii. Dane statystyczne na rok 1927 wskazują, że w Polsce (bez Galicji) było już około 3 tys. członków He-Chaluc ha-Cair⁶¹. W większości była to młodzież robotnicza, bez formalnego wykształcenia. W ramach macierzystej organizacji He-Chaluc stworzono specjalne biuro, które miało zajmować się sprawami młodszej organizacji. Od roku 1925 He-Chaluc ha-Cair była organizacją autonomiczną, wydawała też własny miesięcznik „He-Chaluc ha-Cair – Młody Pionier”.

O działalności tej organizacji można przeczytać w publikacji zatytułowanej *Zagadnienie przysposobienia emigrantów do Palestyny (z działalności organizacji „Hechaluc-Pionier”, ze specjalnym uwzględnieniem obozów pracy)*, wydanej w Warszawie w 1936 r. Trzydziestoparostronicowa książka zawiera „referat D-ra M. Pekera, wice-prezesa Zarządu Głównego organizacji «He-Chaluc-Pionier», wygłoszony w Komisji Emigracyjnej Instytutu Badań Spraw Narodowościowych w Warszawie”⁶². Wychodząc od ogólnych

„Hitachdut” w Polsce. W wyniku połączenia powstała Żydowska Syjonistyczno-Socjalistyczna Partia Robotnicza „Poalej Syjon-Hitachdut” w Polsce. Została zlikwidowana decyzją MAP w grudniu 1949. Zob. więcej: hasło: Poalej Syjon-Prawica, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Poalej_Syjon-Prawica [dostęp: 25-08-2018].

⁶⁰ Na podstawie hasła: *Frajhajt*, [autor hasła: Z. Borzymińska], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Frajhajt> [dostęp: 25-08-2018].

⁶¹ Zob. hasło: *He-Chaluc ha-Cair*, [autor hasła: N. Aleksium], [online:] http://www.jhi.pl/psj/He-Chaluc_ha-Cair [dostęp: 20-08-2018].

⁶² *Zagadnienie przysposobienia emigrantów do Palestyny (z działalności organizacji „Hechaluc-Pionier”, ze specjalnym uwzględnieniem obozów pracy)*, Warszawa 1936, s. 1.

rozważań dotyczących przygotowania emigrantów wyjeżdżających do różnych krajów, autor zwraca uwagę na dużo bardziej skomplikowaną sytuację osób udających się do Palestyny. Uzasadnia to przede wszystkim trudnościami związanymi ze środowiskiem geograficznym, wielowiekowymi zaniedbaniami w gospodarce, które generują ogromny wysiłek, jaki trzeba wykonać.

Peker podsumowuje swoje uwagi w następujący sposób: „Praca ta wymaga nie tylko tężyzny fizycznej, lecz i dużej dozy szczerego idealizmu, hartu i równowagi duchowej”⁶³. Trudności wiążą się też z brakiem przygotowania społeczeństwa żydowskiego do zadań, jakie czekają w Palestynie. W tym właśnie obszarze referent widzi pole do działania, gdyż „tu na pomoc zjawiają się organizacje pionierów czyli chaluców, które za główne zadanie postawiły sobie przygotowanie robotników do tych właśnie gałęzi pracy, w których Żydzi diaspory byli dotychczas najmniej reprezentowani”⁶⁴. Praca polegająca na przygotowaniu zawodowym powinna być prowadzona według następujących zasad: własnej pracy wytwórczej bez wyzysku innych; pogłębieniu ideowym i wiedzy chaluców oraz nauczaniu języka hebrajskiego, a także życiu zbiorowym i wspólnocie gospodarczej⁶⁵.

W roku 1938 He-Chaluc ha-Cair połączył się z organizacją młodzieżową Frajhajt, tworząc organizację Dror.

Dror (hebr., Wolność)⁶⁶ to socjalistyczna młodzieżowa organizacja, założona w Polsce w 1938 r. Została utworzona z połączenia organizacji He-Chaluc ha-Cair i Frajhajt. Jej powstanie związane było z tendencją do jednoczenia syjonistycznych partii i organizacji młodzieżowych. Przedstawiciele Dror, obok innych syjonistycznych organizacji młodzieżowych (Gordonia i Ha-Szomer ha-Cair), zrzeszeni byli w organizacji He-Chaluc. Podczas II wojny światowej Dror kontynuował działalność nielegalnie; odbudowano ośrodek w Warszawie, który następnie starał się kierować jego pracą w innych miastach; wydawano prasę, zakładano garkuchnie, tworzone komplety samokształceniowe, a w getcie warszawskim uruchomiono hebrajskie gimnazjum i szkolenie rolne. Organizowano też dyskusje polityczne i literackie, podejmowano inicjatywy o charakterze kulturalnym. Dzięki pomocy Jointu i Judenratu, Dror otrzymał zezwolenie powrotu na znajdującą się poza terenem wspomnianego getta szkoleniową farmę rolną na Grochowie (dzielnica Warszawy na prawym brzegu Wisły); dołączyły tam grupy młodzieży z innych ruchów pionierskich, farmę zlikwidowano pod koniec roku 1941. Do

⁶³ Tamże, s. 4.

⁶⁴ Tamże, s. 6.

⁶⁵ Tamże, s. 7.

⁶⁶ Nazwę Dror nosiło też najstarsze żydowskie towarzystwo gimnastyczne, założone we Lwowie na przełomie XIX i XX w. przez inż. Izzydora Zinna, który kierował nim przez 35 lat.

listopada 1942 roku działała farma czerniakowska, stanowiąca bazę dla pracy konspiracyjnej. Wzmocniła ona organizacyjnie podziemie polityczne, a następnie wzięła udział w powstaniu w getcie warszawskim. Dror, obok Ha-Szomer ha-Cair i Akiby, należał do założycieli Żydowskiej Organizacji Bojowej, wchodził w skład ŻKN⁶⁷. Członkowie Droru odegrali ogromną rolę w przygotowaniu zbrojnego oporu w wielu gettach, m.in. w Warszawie, Krakowie, Białymstoku i Wilnie. Spośród nich wywodzili się: M. Tenenbaum, I. Cukierman i C. Lubetkin. Po zakończeniu wojny organizacja wznowiła działalność, przynależąc organizacyjnie nadal do He-Chaluc. Zakładano punkty produktywizacyjne i kibuce, wydawano prasę (mies. „Dror”, później „Dror-Frajhajt – He-Chaluc ha-Cair”), wspierano działalność funduszy Keren Kaj(j)emet le-Israel i Keren ha-Jesod.

W październiku 1947 roku, po zjednoczeniu Poalej Syjon-Lewica⁶⁸ oraz lewego skrzydła Poalej Syjon-Prawica i powstaniu Zjednoczonej Żydowskiej Partii Robotniczej „Poalej Syjon”, połączyły się także organizacje młodzieżowe, związane z tymi partiami: Borochow Jugent oraz większa część Droru. Powstała jednolita organizacja młodzieżowa Dror-Borochow Jugent. Miała swoje placówki w 30 miastach, wydawała własną prasę. Bardzo mała grupa członków Droru przeszła do Gordonii. Dror-Borochow Jugent został zlikwidowany decyzją Ministra Administracji Państwowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1 grudnia 1949 roku⁶⁹, wtedy bowiem nastąpiła w Polsce likwidacja Centralnego Komitetu Żydów Polskich i podległych mu komitetów lokalnych, a także wszystkich partii i organizacji syjonistycznych.

⁶⁷ Żydowski Komitet Narodowy (ŻKN) – porozumienie organizacji politycznych, utworzone w październiku 1942 w getcie warszawskim przez lewicę syjonistyczną i PPR, w grudniu 1942 wspólnie z Bundem powołał Komisję Koordynacyjną i utworzył Żydowską Organizację Bojową. ŻKN współpracował z Delegaturą Rządu RP na Kraj i AK. Zob. hasło: Żydowski Komitet Narodowy (ŻKN), [online:] <http://www.sztetl.org.pl/pl/term/2132>, zydowski-komitet-narodowy-zkn-/ [dostęp: 26-08-2018].

⁶⁸ Poalej Syjon-Lewica – Żydowska Socjalno-Demokratyczna Partia Robotnicza „Poalej Syjon” w Polsce (jid. *Jidische Sozialistisz-Demokratizsche Arbeter Partaj „Poalej-Cyjon [Cijen]” in Pojtn*) (PS-L) – partia powstała w wyniku rozłamu, do którego doszło latem 1920 na V konferencji Światowego Związku Poalej Syjon (PS) w Wiedniu. PS-L opowiadała się za uspołecznieniem środków produkcji i budową ustroju socjalistycznego oraz stworzeniem w Palestynie socjalistycznego społeczeństwa żydowskiego. Popierała też hasło emigracji Żydów do Palestyny, podkreślając związek robotników żydowskich z międzynarodowym ruchem socjalistycznym. Od 1937 podjęła współpracę z innymi ugrupowaniami syjonistycznymi, zdecydowała się uczestniczyć w Światowych Kongresach Syjonistycznych i akcjach Keren Kaj(j)emet le-Israel oraz Keren ha-Jesod. Po zakończeniu wojny PS-L opowiadała się za powstaniem w Palestynie żydowskiego państwa komunistycznego, budowanego z pomocą Związku Radzieckiego i przy współpracy ludności arabskiej. Zob. więcej: hasło: Poalej Syjon-Lewica, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] http://www.jhi.pl/psj/Poalej_Syjon-Lewica [dostęp: 26-08-2018].

⁶⁹ Na podstawie hasła: *Dror*, [autor hasła: N. Aleksjun], [online:] <http://www.jhi.pl/psj/Dror> [dostęp: 30-08-2018].

Ugrupowanie **Haszachar** działało przy Organizacji Syjonistów Rewizjonistów (także pod nazwą Związek Syjonistów Aktywistów), nazywane było Żydowskim Związkiem Skautowym „Haszachar” [Brith Haszomer, co można tłumaczyć jako „Przedświt” – Przymierze harcerzy]. Jej głównym zadaniem było szerzenie idei Legionu Żydowskiego wśród młodzieży Palestyny i diaspory. Ideowym przywódcą był Józef Trumpeldor, co z kolei powodowało, że Haszachar bywał mylony czy też utożsamiany z Betarem. Organizację i dyscyplinę w związku ułożono na wzór wojskowy, wyglądała następująco: hufiec [gdud] składał się z trzech plug, pluga z czterech kwucy, a kwucę tworzyło 15 osób. Osobami funkcyjnymi w stopniu szeregowych byli: kwucowy, starszy kwucowy, zastępca plugowego, sgan i mełamej ros hasgan. W stopniu oficerskim: dowódca plugi, starszy dowódca plugi, komendant, starszy komendant, wice-naczelnik i naczelnik. W organizacji wprowadzono przymusowe nauczanie języka hebrajskiego kończące się egzaminami. Władzę sprawował Centralny Komitet Wykonawczy złożony z 7 członków (ten sam zarówno w Związku Syjonistów Aktywistów, jak Brit Haszachar).

*

Przytoczony przegląd pokazuje niezwykłą wprost aktywność ugrupowań młodzieżowych, dla których syjonizm stanowił nie tylko nadrzędną ideologię, ale dawał możliwości jej wielokierunkowej interpretacji. Czasami różnice były nieznaczne, wręcz „kosmetyczne” i dla postronnego obserwatora zupełnie niezrozumiałe, w innych przypadkach ostrzej rysowały się światopoglądowe różnice i sposoby działania. Wszystkie organizacje młodzieżowe o korzeniach syjonistycznych spinał cel nadrzędny, który bez względu na wielość dróg do niego prowadzących, pozostawał stały. Erec Israel, Ziemia Obiecana, od wieków marzenie Żydów z diaspory, wypowiedających każdego roku podczas święta Pesach pragnienie powrotu do Jerozolimy słowami: „בירושלים הבאה לשנה”⁷⁰.

Bibliografia

- Aleksium N., *Dokąd dalej? Ruch syjonistyczny w Polsce (1944–1950)*, Warszawa 2002.
- Oppenheim I., *The Struggle of Jewish Youth for Productivization: The Zionist Youth Movement in Poland, East European Monographs*, New York 1989.
- Shimoni G., *The Zionist Ideology*, Hanover 1995.
- Zineman J., *Historia syjonizmu*, I wyd.: Warszawa 1935–1936 (t. 1-5); wyd. powojenne: Warszawa 1946 (rozszerzone), Kopenhaga 1979/1980.

⁷⁰ „Na przyszły rok w Jerozolimie”.

- *Żydzi w Polsce Odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*, t. 2, red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Hafftko, Warszawa 1932.

Anna Jeziorkowska-Polakowska

Polish-Jewish Literature Studies, KUL

ZIONISM AS A WELLSPRING OF JEWISH YOUTH ORGANIZATIONS IN INTERWAR POLAND

Summary

The article discusses the emergence and the development of the Jewish youth organizations in the Interwar Poland that were inspired by Zionist ideas. Firstly, it provides a brief summary of the Zionist movement in Poland along with its diversification pointing out to its two major trends, namely, cultural and political. Secondly, through the detailed depiction of the most popular Jewish youth organizations the article demonstrates their versatile character that ranged from a political, cultural or educational profile to a sporting club. The purpose of the publication is to emphasize the contribution of interwar Jewish youth organizations to the spread of Zionist ideas, especially in the more conservative communities of shtetls.

Keywords: Zionism, Jewish youth organizations, Interwar Poland, Second Polish Republic, Vladimir Jabotinsky